

Remissvar på betänkandet SOU 2015:89 Ny museipolitik

Sveriges Hembygdsförbund

Sveriges Hembygdsförbund organiserar drygt 2 000 hembygdsföreningar över hela landet med sammanlagt ca 450 000 medlemmar. Föreningarna är organiserade i 26 regionala förbund. Ungefär 1 300 föreningar har hembygdsgrändar av kulturhistoriskt värde för lokalbefolkningen och som ofta fungerar som mötesplats och arenor för aktiviteter i det lokala kulturlivet. Många hembygdsföreningar driver också museer som belyser det agrara samhällets arbete och liv och den tidiga industrialismen, men även den senare industrialismen är representerad i miljöer och samlingar. Museerna drivs i huvudsak med ideella krafter, men anställd personal förekommer. Hembygdsvrörelsen har en gemensam historia med landets läns museer och i flera län har det regionala hembygdsförbundet ställning som stiftare i museistiftelserna.

Mot bakgrund av ovanstående anser vi att utredaren borde ha konfererat med vår organisation. Hembygdsföreningar driver lokala museer på likartade förutsättningar som arbetslivsmuseerna. Skillnaden mellan Sveriges Hembygdsförbund och Arbetsam består huvudsakligen i att hembygdsvrörelsen har en mängd andra uppgifter utöver att driva museer.

Sammanfattning

Sveriges Hembygdsförbund anser att utredningen ger en förtjänstfull redogörelse av museipolitikens historiska utveckling och problemställningar. Vi anser dock inte att analysen som tecknas i utredningen underbygger de förslag som utredningen presenterar. Framställningen belyser i huvudsak de centrala museerna och det statliga perspektivet, vilket också var utredningens uppdrag. Att inrymma huvuddelen av museisektorn i förslag som till större delen bygger på analys av den statliga museipolitiken leder i vissa avseenden fel. Vi konstaterar också att förslagen inte följer utredningens direktiv. Vi motsätter oss utredarens förslag till en museilag. Vi saknar framför allt en analys av de konsekvenser som en lagstiftning får för kulturpolitiken i övrigt och vill peka på bristen att kulturmiljöarbetet lämnas därhän. Vi ser behov av ett tydligare myndighetsuppdrag för att stödja museerna men uppfattar inte att det nödvändiggör att man lägger ned en myndighet och skapar en ny. Vi ifrågasätter också nödvändigheten av särskilda statsbidrag för att främja samverkan mellan museer, incitament för samverkan finns redan och kan främjas ytterligare genom befintliga ekonomiska styrmedel och förtydligade uppdrag.

10.2 Ny inriktning på museipolitiken

Synpunkter

Vi välkomnar en kulturpolitik som befäster museernas självständiga ställning som kunskapsinstitutioner med ett tydligt eget mandat och ansvar för att utveckla verksamheterna. Vi delar uppfattningen att den innehållsliga granskningen i högre utsträckning bör skötas kollegialt, men konstaterar att det förutsätter en långt driven professionalisering som inte är fallet för alla de institutioner som utredningen vill omfatta med förslagen.

10.3 Slå fast museernas ställning i en lag

Synpunkter

Det kan te sig attraktivt med en lagstiftning för att säkra museernas ställning som fria kunskapsinstitutioner, och vi noterar att reaktionerna inom museiområdet varit försiktigt positiva till förslaget, men vi ser problem med att en lag med den föreslagna omfattningen införs utan att man först gör fördjupad analys av vilka strukturella konsekvenser det får för kulturpolitiken i övrigt lokalt och regionalt, i synnerhet i förhållande till kultursamverkansmodellen.

Ett kommunalt eller regionalt museum är som mötesplats och arena en del av ett levande kulturliv och vi ser fördelar med att museerna i det avseendet kan bedömas och prioriteras på likartade villkor som andra institutioner och aktörer i kulturlivet. Det som skiljer museer från andra aktörer är samlingarna, det gemensamma kulturarvet., som ställer större krav på långsiktighet i det politiska åtagandet för att trygga förvaltning och utveckling för framtida besökare. En lag riskerar att reducera politikens inflytande över institutionerna till en fråga om ekonomisk styrning. Vi anser att folkvalda politiker har en rätt till inflytande över institutioner utöver tilldelning av medel. Detta inflytande ska självfallet användas med respekt för museernas ställning som självständiga kunskapsinstitutioner och deras behov av långsiktighet i förvaltningen av kulturarvet.

Utredningen drar paralleller till bibliotekslagen. Där visar utvärderingar att lagstiftningen inte förhindrat en negativ utveckling avseende öppettider och tillgänglighet. Kommunerna är skyldiga att ha tillhandahålla bibliotekstjänster till medborgarna, men många bibliotek har fått begränsa sitt öppethållande och sin service av ekonomiska skäl.

Utredningens motiv att stärka de offentligt styrda museernas fria ställning genom en lagstiftning, kan överföras på andra kulturverksamheter, som argument för en teaterlag eller en konsertlag. Vi anser inte att lagstiftning är bästa sättet att bedriva kulturpolitik och efterlyser en bred och aktiv kulturpolitisk diskussion och kunskapsuppbyggnad hos politiker som ett bättre och mer långsiktigt sätt att stärka kulturlivet och museerna. Här har regeringen alla möjligheter att ta initiativ och driva på utvecklingen. Undantaget de centrala museerna uppfattar vi att kultursamverkansmodellen ger ett viktigt incitament för en sådan diskussion, men att det då är viktigt att de regionala kulturplanerna har ett helhetsperspektiv på regionens kulturliv utan separata stödordningar och statlig myndighetsstyrning.

Vi uppfattar lagförslaget som ett utkast, och konstaterar att ingenting sägs om tillsynsansvaret. En tolkning är att förslaget tillkommit som en lösning på problem på den politiska nivån, att politiken

har svårt att styra institutionerna och att det därför är bättre att införa en lag som talar om vad museerna ska göra. Ett annat sätt att se det, är att lagen ska skydda museerna mot politiken.

Sammantaget motsätter vi oss utredarens förslag till en särskild museilag. Med detta sagt, vill vi ändå redovisa våra synpunkter på delar av lagförslaget, i den händelse att regeringen avser att gå vidare med förslaget.

10.3.1 Lag omfattande ett allmänt museiväsende

Utredningen föreslår att lagen ska omfatta alla offentligt styrda museer och att ett museum i lagen ska avses en institution som bedriver utställningsverksamhet som är öppen för allmänheten och har avlönad personal.

Synpunkter

Vår uppfattning är att ett museum definieras av sina samlingar och att man bör följa ICOM:s definition av museiverksamhet. Det måste förtydligas vad som avses med huvudman, eftersom de läns museer som är stiftelser har stiftarna som huvudmän, inte styrelsen.

Men definitionen tar inte hänsyn till det kulturmiljöarbete som många läns museer bedriver i samarbete med kommuner, organisationer och näringsliv och som är en lika betydelsefull del som samlingsförvaltning och utställningsverksamhet. Relationen mellan museiverksamhet och kulturmiljöarbete måste därför klargöras.

10.3.2 De allmänna museernas ändamål

Utredningen föreslår att allmänna museernas ändamål ska vara att bidra till det demokratiska samhällets utveckling

Synpunkter

Vi förordar att ändamålet följer ICOM:s beskrivning av allmänna museers uppdrag, att museerna ska bidra till samhällets utveckling.

10.3.3 Respektera museernas fria ställning

Utredningen förslår att en huvudman för ett museum inte får vidta åtgärder som syftar till att inskränka museets fria förmedling av kunskaper och upplevelser.

Synpunkter

Vi ser det som högst väsentligt att slå vakt om principen om armlängds avstånd, men vi ser inte hur det kan regleras i lag. Hur ska man till exempel bedöma om en ekonomisk åtgärd egentligen syftar till att inskränka fri förmedling av kunskap och upplevelser? Vi menar att man kan uppnå samma syfte genom politiska beslut som säkerställer armlängds avstånd i styrningen av museerna, likväl som andra offentligt styrda institutioner. Frågan om otillbörlig politisk påverkan är en generell fråga av demokratisk natur som medierna har som uppdrag att bevaka.

10.3.6 En aktiv samlingsförvaltning

Utredningen föreslår att museer som ska omfattas av lagen ska ha mandat att avyttra föremål.

Synpunkter

Vi tillstyrker att centrala museer ska ha befogenhet att bedriva en aktiv samlingsförvaltning enligt förslaget, men motsätter oss att bestämmelsen ska omfatta museer med annan offentlig huvudman. Det bör av huvudmännen beslutas från fall till fall vilka befogenheter som museerna ska att bedriva en aktiv samlingsförvaltning, för att minska risken att föremål avyttras eller destrueras av ekonomiska skäl eller okunskap, till men för kulturarvet.

10.3.8 Alla museer ska samverka

Utredningen föreslår en lagbestämmelse att museer och museihuvudmän ska samverka.

Synpunkter

Vi motsätter oss en lagreglering av samverkan mellan museer. Vi är varma anhängare av samverkan mellan olika aktörer, inte minst om det syftar till en ökad tillgänglighet för allmänheten till kulturarvet. Men samverkan vilar på förtroende och insikt om gemensam nytta. Att genom lag tvinga fram samverkan är därför ett märkligt förslag. Ännu märkligare är det att förslaget faktiskt innebär en lag som föreskriver samverkan mellan statliga myndigheter. Vi anser att det är mera verksamt att styra museerna till ökad samverkan genom ekonomiska styrmedel och via bidragsförordningar och regleringsbrev.

10.5 Förslag till ny museimyndighet

Utredningen föreslår att en ny myndighet för museer och utställningar. Den nya myndigheten ska finansieras genom en nedläggning av Rikstutställningar.

Synpunkter

Vi motsätter oss förslaget till ny museimyndighet. Vi delar inte utredningens ensidiga kritik mot Rikstutställningar. Inte heller ser vi några övertygande argument för att inte Rikstutställningars uppdrag kan utvecklas, i syfte att tillgodose en ny inriktning på museipolitiken. Det måste rimligen vara mer ekonomiskt att utveckla Rikstutställningar framför att lägga ned myndigheten och bygga upp en helt ny.

Vi är överens om behovet av ett mer kraftfullt och tydligt stöd för museernas verksamhet på nationell nivå, men lösningen är inte med självklarhet en ny myndighet. De uppdrag som utredningen föreslår specifikt ska läggas på myndigheten (s 296) kan samtliga hanteras av befintliga myndigheter. Samordningen mellan myndigheterna bör dock öka och det finns även frågor där vi ser behov av ökad samordning och stöd till museerna. Det gäller till exempel tillgång till juridisk kompetens om upphovsrätt, avtalsrätt och upphandling, frågor där museer av resursskäl har svårt att bygga egen kompetens. Vår uppfattning är att Kulturrådet och Rikstutställningar, genom ett utvecklat uppdrag, bör ha det huvudsakliga ansvaret för museifrågorna. Rikstutställningar bör få ett utökat uppdrag att organisera och stödja den kollegiala granskning som utredaren efterlyser. Att stärka myndighetsansvaret för museipolitiken inom ramen för befintlig

myndighetsstruktur är mer kostnadseffektivt då dessa myndigheter delvis redan har kompetens att hantera de frågor som utredningen specificerar.

10.5.2 Fördela statsbidrag inom museisektorn

Utredningen föreslår att myndigheten ska svara för fördelning av statsbidrag.

Synpunkter

Vi motsätter oss förslaget att myndigheten ska fördela statsbidrag eftersom det hamnar i konflikt med uppdraget att också utvärdera effekterna. Vi anser att Kulturrådet ska vara bidragsfördelande myndighet.

Vi ifrågasätter behovet av ett utvecklingsbidrag för samverkan, av skäl som angivits ovan (10.3.8).

Vi anser att Riksantikvarieämbetet fortsättningsvis ska fördela stöd till arbetslivsmuseer, då ämbetets kulturmiljökompetens har betydelse för värdering av stödet. Vi anser dock att bidraget bör utvecklas till ett generellt projektstöd för ideellt driven museiverksamhet som belyser arbetslivet, oavsett tidsepok. Idag används stödet främst för industrialismens kulturarv vilket lämnar det agrara samhällets arbetsliv utanför.

10.5.4 Bistå museerna i frågor om digitalisering

Utredningen anser att man bör överväga att föra över Digisam till den nya myndigheten.

Synpunkter

Vi motsätter oss en flytt av Digisam till en särskild museimyndighet. Vi vill framhålla vikten av ett helhetsgrepp på digitaliseringsfrågor. Det är ett kunskapsintensivt område i stark och snabb utveckling och där frågorna inte kan eller bör delas upp utifrån sektorsintressen eftersom det skulle försvaga och splittra arbetet. Vår uppfattning är att Digisam har större fördelar av att även fortsättningsvis ingå i Riksarkivets verksamhet genom den samlade kompetens som Riksarkivet besitter inom området, men i nära samarbete med de centrala museerna, Kungl. Biblioteket och Kulturrådet/Riksutställningar.

10.5.5 Statistik och omvärldsbevakning

Utredningen föreslår att myndigheten ska svara för den officiella museistatistiken och bedriva omvärldsbevakning inom sitt område.

Synpunkter

Som tidigare framhållits, är museerna en del av en större struktur av verksamheter inom kulturlivet och vi anser att Myndigheten för kulturanalys, genom sitt bredare uppdrag att följa upp kulturpolitiken, är mer lämpad att följa upp museernas verksamhet. En sammanhållen bild av kulturvanor, där museistatistiken ingår, ger ett bättre underlag för politiska bedömningar. Att bygga upp statistikkompetens i en ny myndighet är inte heller kostnadseffektivt. Riksutställningar kan inom ramen för ett utvecklat uppdrag bistå med omvärldsbevakning

För Sveriges Hembygdsförbund,

Jan Nordwall
Generalsekreterare